

Dampmaskine, det elektriske Lys, Telefon og Telegraf — alt tages som Kendsgerninger.

Det dybeste Indtryk, jeg har bemærket hos dem, fremkaldtes af Tændstikkerne og af Grammofonen.

Tændstikken var vidunderlig. Den brændte rigtig uden timelang Gnidning. Jeg kunde i enkelte Egne købe en Høne for en Æske Tændstikker.

Musikken i Grammofonen interesserede dem ikke særligt; derimod de menneskelige Stemmer.

Indtil de konstaterede, at Stemmerne skiftede, naar man skiftede Plader; saa var Interessen forbi. Det hele blev blot til en af disse Snurrigheder, som de laver i M'Putu (Evropa)¹).

Af Musikken har de den barnligste Opfattelse, men et ret skarpt Øre for Harmoni.

Naar Grammofonen spillede Slutningstrioen af »Faust«, saa man de sorte Tilskuere veksle Smil og forstaaende Blikke. Og man hørte dem hviske:

»Palabala mingi!« (Der er nok vældigt Slagsmaal.)

Min lille Boy, der havde den samme Opfattelse, kaldte da ogsaa denne Plade for »der hvor han tamper hende«.

¹) Egentlig Forkortelse af Portugal, der i lange Tider har repræsenteret Evropa.

Hvad der er sagt i det foregaaende, gælder de voksne Negre. — Det er ligesom Tankekraften, Interessen, det sunde Omdømme slukkes i Overgangsalderen, hvis man ikke ved Opdragelse kan vedligeholde Ilden.

Børnene er nysgerrige, videbegærlige, opfindsomme.

Ved Umangi har jeg set to 6—8 Aars Knægte, der af Rør og Træværk konstruerede smaa Dampere, som var fuldstændige Efterligninger af de Floddampere, der af og til besøgte Missionen.

Vore Børns Tøndebaand er her erstattet af Træskiver med Krumtapbevægelse, som de har set paa Lokomotiver og Dampskibe.

En Grammofon er en Kasse med Papirtragt, og med et Haandtag der drejes. Og inden i sidder en lille Negerpurk og synger.

Men med Overgangsalderen — der hos de sorte falder i ti—tolv Aars Alderen — slappes Energien og Intelligensen. De bliver ugidelige, hvor der ikke er Tale om Dans eller Pynt, tyvagtige, sanselige, sløve.

Og de vilde anse den, der vilde søge at forklare dem, at Arbejdet er en Velsignelse, for et saare ubegavet Menneske.

Literaturanmeldelser.

Th. Thoroddsen: An Account of the Physical Geography of Iceland with special Reference to the Plant Life. The Botany of Iceland, edited by L. Kolderup Rosenvinge and Eug. Warming, Part I, Nr. 2 (S. 187—343). Published by the aid of the Carlsberg Fund. Copenhagen (J. Frimodt) & London (J. Wheldon & Co.) 1914.

For et Par Aar siden paabegyndtes paa Professor E. Warmings Initiativ Udgivelsen af et stort Værk om Islands Plantevækst. Øjensynlig er det hermed Hensigten at skabe en Række Monografier over den islandske Planteverden paa samme Maade, som vi har faaet det med Hensyn til den færøiske (Botany of the Færøes I—III, 1901—1908).

Paa Grund af den nye Opgaves langt større Omfang kan det forventes, at Udgivelsen vil strække sig over et længere Tidsrum, og Udgiverne har derfor med Rette ment, at det vilde være praktisk at udsende de enkelte Bearbejdelser særskilt, saasnart de foreligger, uden at lade dem vente paa hinanden efter deres Indholds Art. Her kan tilføjes, at det utvivlsomt vilde have været mere praktisk, om der var opgjort en Plan i Forvejen over alle de Emner, der skulde behandles, og om hvert Emne havde faaet sit Nummer i systematisk Orden. Naar saa hvert Hefte havde været særskilt pagineret, vilde hele Værket ved dets Afslutning komme til at foreligge anderledes oversigtligt, end det nu vil blive. En saadan Orden plejer der jo ogsaa at være i mere omfattende Værker af monografisk

Art, f. Eks. den danske Ingolf-Ekspedition's Resultater eller den irske »Clare Island Survey«s Publikationer.

Nu bliver Forholdet, at Afhandlingerne kommer lidt huller til huller mellem hinanden. Saaledes bestaar første Hefte af en Afhandling af Dr. Helgi Jónsson om den islandske Havalgevegetation (1912), og det nys udkomne andet Hefte behandler (med fra forrige Hæfte fortløbende Paginering!) Islands fysiske Geografi med særlig Hensyn til dennes Betydning for Plantevæksten. I Følge sit Indhold burde dette Hefte egentlig have været en Slags Indledning til hele Værket, og dette kunde let være opnaaet paa ovenfor berørte Maade. Denne Anke vedrører imidlertid ikke Hefkets Indhold, ej heller dets Forfatter.

Udgiverne havde ikke kunnet finde en bedre skikket Mand til at give en Oversigt over Islands fysiske Geografi end Professor Thoroddsen, hvis hele Liv har været viet til Udforskning af hans Fødeas Geografi og Geologi. Hans alsidige Kendskab til Islands Natur gør ham særlig egnet til at give netop en saadan fysisk-geografisk Oversigt som den foreliggende, der skal tjene som Underlag for Studiet af den islandske Plantevækst. De sidste to Afsnit af Afhandlingen, som i Parenthes bemærket i deres nuværende udførlige Form egentlig ikke hører til her, viser iøvrigt, at Professor Thoroddsens Mangesidethed er saa stor, at han paa sine Færder har kunnet gøre en stor Mængde værdifulde botaniske Iagttagelser og Optegnelser. Paa disse Afsnit skal Anmelderen ellers ikke komme ind i denne Sammenhæng. Her skal blot gives et kort Referat af de geografiske Afsnit, som danner Afhandlingens Hovedpart, og som falder i tre Afdelinger.

1. Almindelig Topografi og Geologi. Af den korte, men udtømmende Beskrivelse af Landets Topografi kan særlig fremhæves, at Island bestaar af to Bjærgplateauer: et lille Plateauland, der danner Nordvesthalvøen, og et stort (88,000 □ km), som omfatter hele det øvrige Land med Undtagelse af Lavlandstrækningerne. Disse er af forholdsvis ringe Udstrækning — omtrent en Femtedel af hele Øens Overflade (som er ca. 104,000 □ km) — og ligger hovedsagelig mod Vest og Syd; de er de økonomisk vigtigste Dele af Landet, idet de alene bærer et sammenhængende Plantedække; dog ikke saaledes at forstaa, at det altid er Tilfældet, nej, store Lavlandsstrækninger, især syd for

de store Jøkler, er ligesaa plantebare og ørkenagtige som Højlandsplateauet.

Forf. behandler udførligt de islandske Jøkler med de for dem ejendommelige Jøkelløb, Snegrænsen, der i et Land som Island er meget varierende i Henseende til Beliggenhed, Floderne og Søerne, idet han overalt har i Minde det særlige Formaal med Skildringen, nemlig at sætte de geografiske Faktorer i Relation til Plantevæksten. Det samme er for en Del ogsaa Tilfældet med det følgende Afsnit, Øens Geologi, selv om dette bliver mere selvstændigt, hvad der jo kun er naturligt, naar Talen er om et saa geologisk interessant Land som Island.

Ingen Del af Island synes at være ældre end Tertiærtiden. Der fandtes da et stort Basaltland, som strakte sig fra Øst-Grønland over Island og Færøerne til Nord-Irland og Hebriderne; det antages at være sunket i Tertiærtidens Midte (Miocentiden), og Island og Færøerne er dets øfornede Rester, adskilte ved forholdsvis lavvandede Havpartier. Forf. hævder meget bestemt, at siden Miocentiden har der ikke været landfast Forbindelse mellem de nævnte Basaltomraader, hvad der har været formodet af flere andre Forf., hovedsagelig paa biogeografisk Grundlag. De Oscillationer, som har fundet Sted paa Miocentiden til Nutiden — og der er baade negative og positive Forskydninger af Strandlinjen — har efter Forf.s Mening ikke været saa store (højest 250 m), at der dannedes en Landbro fra Island til Grønland i Nordvest og til Færøerne i Sydøst (der kræves dertil en Hævning paa ca. 600 m).

Fra Tertiærtiden stammer de islandske Brun- kuls- og Lerlag, der ligger i Basalten, og hvori der er fundet Rester af en tempereret Flora af baade Løv- og Naaletræer, en Flora, der antages at kræve en aarlig Middeltemperatur paa ca. 10° (Nutidens er 2½°).

Hovedbjærgarterne paa Island er Basalt og Palagonit, som i kemisk Henseende staar hinanden nær; sjældnere er Liparit; og alle er de jo at vulkansk Oprindelse. Vi føres derved over til Behandlingen af Islands Vulkaner, Lavastrømme og varme Kilder (alkaliske, svovlholdige og kulsyreholdige), kort sagt alle de Former, hvorunder Nutidens vulkanske Virksomhed giver sig til Kende. Botanisk set er denne Virksomhed hovedsagelig af nedbrydende Art, selv om den Varme, der er knyttet hertil, i visse Henseender kan gavne Plante-

væksten og betinge Forekomsten af nogle Plantearter, der ellers rimeligvis ikke vilde have kunnet leve paa Island.

2. Forhold vedrørende Overflade og Jordbund er Overskriften paa næste Afsnit. Først fremhæves den fysionomiske Forskel der er paa de Strækninger, hvor Basalten dækker Overfladen, og dem, hvor Palagonitens Tuf og Breccia dominerer. Basalbjærgene har skarpe Konturer, og Bjærgsiderne er trappeformet byggede, medens Brecciabjærgene er af blødere Form, ofte noget bølgeformede, især i Lavlandet; deres Overflade er gerne dækket med løse Masser af Lavafragmenter eller med et mere eller mindre tykt Jordlag, og Betingelserne for Plantevækst er følgelig bedst her.

Hvor uendelig lidt sammenhængende Plantedække (Enge, Kær, Heder), der egentlig findes paa Island i Forhold til Øens Størrelse, ses bedst af Forf.s Angivelse, at efter hans Skøn løber det hele næppe op til mere end 1500—2000 □ km, d. v. s. ca. 2 pCt. Alt, hvad der ligger over 500 m, er en komplet Ørken, hvor kun enkeltstaaende Planteindivider frister en kummerlig Tilværelse. Næsten al Bebyggelse ligger derfor i Lavlandet; kun tre Gaarde er beliggende paa Fjældplateauet i en Højde af 300--500 m.

I dette Afsnit lægger man iøvrigt Mærke til Behandlingen af to ejendommelige Fænomener; det ene er det saakaldte Mohella og det andet er Rudemarken. Mohella er løss-lignende Dannelser, som skyldes det islandske stormfulde Klima deres Eksistens. De er særlig rigt udviklede i Tufdistrikterne og bestaar af lagdelt Sand, som er sammenføjet af Vinden; da denne ofte flytter, hvad den har blæst sammen paa et Sted, hen til et andet, opstaar der, hvis Jordoverfladen har naaet at blive plantedækket, mærkelige Landskabsformer, der minder noget om opblæste Klitter.

Er Mohella knyttet til Vindens Virksomhed, saa er Rudemarken betinget af Vandets. Ved Rudemark forstaas en Jordoverflade, som er delt i kantede Figurer (Polygoner) ved et netformet System af Sprækker; Sprækkerne er ofte fyldte med større Sten, medens selve »Ruden« er næsten stenfri. Dette Fænomen er vidt udbredt i arktiske og nordiske Egne, og der har været mange Forklaringer derpaa. Forf. opstiller en meget tiltalende Teori, som det vil føre for vidt her at komme ind paa; den har den Fordel, at man derved tillige fik

en Forklaring paa det paa Island saa almindelige Tuedannelsesfænomen.

Hvad Jordbundens kemiske Sammensætning angaar, oplyses det, at Basalten er ret ensformet sammensat hele Landet over: den for Planterne tilgængelige Kalkmængde i Basalten er ringe, hvorfor de islandske Planter ofte trænger til Kalk. »Sur« Jordbund er af stor Udbredelse, og det sammenhængende Plantedække bestaar mest af Kær- og Hedeplanter, der trives godt under saadanne Forhold.

3. Klima. Det er jo vel kendt, at det islandske Klima er oceanisk. Det er mildere, end man kunde vente efter Landets Breddegrad, og dette skyldes Havstrømmene; men det er regnfuldt og blæsende med hyppige Taager og lidt Solskin.

Som saa ofte er Tilfældet med oceaniske Klimater, varierer det islandske Klima meget fra Aar til Aar; en særlig Faktor kommer imidlertid til her, nemlig Havisen fra Nordøst-Grønland, som i visse Vintre belejrer Islands Nordkyst, i andre ikke; om trent hvert fjerde—femte Aar er fri for Isen.

Naar den aarlige Middeltemperatur for Island opgives til ca. $2\frac{1}{2}$ °, svarer det næppe til de virkelige Forhold, men skyldes den Omstændighed, at alle Observationsstationer, med en eneste Undtagelse, ligger i Lavlandet. Denne Temperatur er derfor en korrekt Angivelse af de beboelige Egenes Temperatur, men ikke af Landets. I det indre Højland er Klimaet meget mere raat og koldt, og ogsaa mere kontinentalt, hvad Observationerne fra den eneste Plateaustation (Möðrudalur) tydelig viser. Vindene blæser paa Fjældplateauet med stor Styrke, og selv om det om Sommeren kan være ret varmt midt paa Dagen, fryser det om Natten. Intet Under, at Plantevæksten er ussel.

I Lavlandet er der en tydelig Forskel paa Klimaet ved Kysten, særlig paa Halvøernes yderste Pynter, og Klimaet i Fjordenes inderste Dele eller endnu mere i de indre Dale, idet den oceaniske Karakter svækkes. Derved bliver Sommeren varmere, Solen skinner oftere, og Følgen er, at Plantevæksten bliver yppigere. Det er faktisk hovedsagelig under saadanne Forhold, vi finder de frodigst udviklede Former for Plantedække, først og fremmest Birkekraattene, Islands Skove.

De klimatiske Data er opførte i Tabeller og tillige fremstillede paa Kort, saaledes at de er let tilgængelige, og saavel i dette som i de andre Af-

snit er Fremstillingen illustreret ved adskillige Billeder. Hvad man savner mest er et ordentligt Landkort. Det vilde lette Læsningen meget, da man dog ikke kan forandre, at den almindelige Læser skal have et saa indgaaende Kendskab til Island, at han kender de mange Stednavne, som nævnes rundt om i Teksten.

Disse spredte Bemærkninger vil forhaabentlig vise, at vi i Professor Thoroddsens her behandlede Afhandling har faaet en overkommelig og fortrinlig Oversigt over Islands fysiske Geografi, en Oversigt, der er værd at læse for alle, der er interesserede i den store Ø's ejendommelige og interessante Natur.

C. H. Ostenfeld.

F. A. Golder: Russian Expansion on the Pacific 1641—1850. (The Arthur H. Clark Company. Cleveland 1914.)

The Arthur H. Clark Company har i en Aarække gjort sig bekendt ved fortjenstfulde, prægtigt udstyrede Udgaver af ældre amerikanske Memoirer og Rejseværker, blandt hvilke den 31 Bind store Serie »Early Western Travels« indtager en fremragende Plads. Forlaget har hertil for nylig føjet en Bog, som, bortset fra sin Betydning for geografisk Interesserede, afgiver Vidnesbyrd om, at vor Landsmand Vitus Bering mere og mere vinder den Anerkendelse ogsaa i den store Verden, som P. Lauridsen herhjemme sikrede ham ved sin i 1885 udkomne smukke og varmtføjte Bog.

F. A. Golders Værk maa sikkert — i Følge hans Forord — betragtes som en Forløber for et Værk om Alaskas Historie, og det nærværende Bind synes bestemt til at give Forudsætningen for det paatænkte Arbejde. Denne Bogens ejendommelige Karakter bliver ikke uden Indvirkning paa Læseren; denne føler, at Arbejdet er noget midlertidigt, noget, som trods sit interessante Emne maa gives til Forstaaelse af hans Hovedemne.

Efter en overordentlig klar og læseværdig Skildring af Datidens Administration i det østlige Sibirien, hvor bl. a. Forholdet mellem de brutale, vindsyge Russere og de langmodige, eftergivende Kinesere fremstilles overordentlig levende, gaar Forf. over til at behandle de forskellige Rejser til Kamschatka og kommer saaledes ind paa Berings omfattende og fortjenstfulde Gerning.

Paa adskillige Punkter fjærner Forf.'s Anskuelser sig fra hans danske Kollegas, uden at det dog vilde være muligt for andre end en Fagmand paa dette meget specielle Omraade at dømme dem imellem. Men selv for en almindelig Læser, med Kærlighed til Emnet og Kendskab til begges Arbejder, er Forskellen i Betragtningssmaade løjnefallende og falder ikke altid ud til Fordel for den amerikanske Fremstiller. At denne i det hele ser mere nøgternt paa Bering og hans Fortjeneste end hans danske Biograf er naturligt; men hans Angreb paa P. Lauridsens Fremstilling synes ikke altid vel begrundet. I en Retning bliver dog hans Afvigelse kun til Berings Fortjeneste, nemlig hvor han — tilsyneladende med gode Grunde — absolut afviser Muligheden af, at Deshnef i Aaret 1648 kan have foretaget sin Rejse fra Kolymafoden til Anadyr. Han kan efter Golders Mening »ikke have vist Bering Vejen« omkring East Cape, hvorfor Berings Fortjeneste maa blive saa meget større.

Paa den anden Side bebrejder Forf. Bering hans Forhold til Skibsflåden Steller, hvis videnskabelige Interesser ikke fandt tilstrækkelig Ørenlyd hos den danske Sømand. Adskilligt kan tyde herpaa, men rigtignok nød Steller samtidig Ry for at være meget umedgørlig og ofte blande sig i Sager, som han savnede Kendskab til. Og netop denne Misstemning inellem de to Skibskammerater gør det temmelig uforstaaeligt, hvorfor Forf. med Forkærlighed anfører hans Fremstilling af Berings Død med Forbigaaelse af G. F. Müllers, til hvem Forf. ellers ofte støtter sig.

Som Forarbejde til en Fremstilling af Alaskas Historie er Bogen baade interessant og belærende; men det synes, som en vis Forudfattedhed gør sig gældende overfor den danske Opdager, hvem han frakender ideelt Storsyn og trods hans unægtelige Fortjenester reducerer til en brav, pligttopfyldende Sømand. At Samtiden har set paa ham med andre Øjne, og at Forf.'s Syn ikke er uhildet, fremgaar tydeligt nok af den Omstændighed, at den russiske Regering lagde hans Planer til Grund for de samtidige store Efterforskninger, der fandt Sted langs Sibiriens Nordkyst.

I Forbindelse med Berings Rejser behandles ogsaa Spangbergs Ekspeditioner til Japan; disse yder Forf. i det hele større Retfærdighed og fremhæver deres store geografiske Betydning, haade ved de positive Resultater, der opnaaedes, og ved